

Część I

REDYSTRYBUCJA CENOWA

Leszko Miastkowski *

**WYBRANE PROBLEMY REDYSTRYBUCJI CENOWEJ
W WARUNKACH SPOŁECZNEJ GOSPODARKI RYNKOWEJ**

Działanie cen jako narzędzia podziału dochodu narodowego może być „czysto rozdzielcze”. Występuje ono rzadko w praktyce, często natomiast w modelach teoretycznych, czego wyrazem są synonimy: ceny ekwiwalentnej wymiany, ceny zgodne z wartością towarów, wyrównany poziom cen różnych towarów. Najczęściej występują redystrybucyjne działania cen w sferze cyrkulacji towarów. Nazywane jest ono też rozmaicie: cenowa redystrybucja dochodów lub w skrócie redystrybucja cenowa (r.c.), różnicowanie się poziomu cen danego towaru lub różnych towarów, wielopoziomowość cen, odchylanie się cen w górę lub w dół od ich podstawy, ceny nieekwiwalentnej wymiany, jakościowa i ilościowa niezgodność formy i treści stosunku wymiennego, przepłacanie lub niedopłacanie „wartości” towaru.

Można mówić o dwóch stadiach r.c.: (a) stadium realizacji towarów na korzyść lub na niekorzyść producentów – sprzedawców towarów, których ceny – ich poziom, relacje, obniżki lub podwyżki – mają wpływ na absolutną i względną wielkość dochodów nominalnych i ich dynamikę oraz (b) stadium zakupu towarów na korzyść lub niekorzyść nabywców, przez których płacone ceny wpływają na realną wielkość dochodów i funduszy pieniężnych. Grupy społeczne i instytucje, uzyskujące dochody nominalne poza sferą produkcji i cyrkulacji towarów (np. sfera budżetowa, emeryci itd.), podlegają r.c. tylko w drugim stadium. Natomiast przedsiębiorstwa, gospodarstwa rolne, warsztaty rzemieślnicze uczestniczą i podlegają r.c.

* Prof. dr hab., Katedra Ekonomii, obecnie Katedra Finansów i Bankowości UŁ.

w obu stadiach. Ograniczam się dalej do niektórych, moim zdaniem, interesujących problemów r.c. w warunkach tzw. społecznej gospodarki rynkowej.

1. MIEJSCE REDYSTRYBUCJI CENOWEJ W PROCESACH PRZEMIESZCZANIA WARTOŚCI I DOCHODÓW

Można mówić o trzech procesach przemieszczania wartości i dochodów:

1. Reprodukacja wartości rzeczowego majątku produkcyjnego. Wchodzi tu w grę; amortyzacja środków trwałych (niezbędna, niedostateczna, nadmierna, przyspieszona), deprecjacja i waloryzacja wartości majątku, ubezpieczenia rzeczowe, ochrona środowiska naturalnego, koszty zużycia przedmiotów pracy, pośrednie koszty materiałowe; syntetycznym wyrazem stosowanych tu narzędzi – stawek, norm, narzutów, wielkości kalkulacyjnych – są materialne koszty produkcji.

2. Pierwotny podział nowo tworzonych wartości w sferze produkcji. Chodzi tu o wynagrodzenie pracy, ubezpieczenia społeczne, zysk od wyłożonego kapitału, rentę gruntową i inne formy społecznych kosztów, jak np. narzuty na świadczenia społeczne, na B+R, marże handlowe, obciążenia przedmiotowe na ogólne koszty społeczne.

3. Przemieszczanie dochodów za pomocą cen, w tym: (a) cen w stosunkach kupna – sprzedaży towarów i usług materialnych oraz (b) „cen”, opłat pieniężnych w stosunkach odpłatności za usługi i wartości niematerialne¹.

Mamy zatem liczne, powiązane ze sobą narzędzia przemieszczania, podziału i redystrybucji wartości i dochodów, które dadzą się ująć w trzy grupy: (1) narzędzia systemu finansowego, ewidencji oraz rachunku nakładów i wyników produkcji, (2) ceny towarów i usług materialnych oraz (3) „ceny” opłaty za usługi niematerialne.

Biorąc pod uwagę pierwotny podział wartości i dochodów w sferze produkcji i wykształcanie się tzw. produkcyjno-redystrybucyjnej podstawy cen, proponuję odróżniać dwa aspekty r.c.:

1. Sankcjonowanie cenami, niejako realizowanie w toku kupna-sprzedaży redystrybucji finansowej, zachodzącej w sferze produkcji (procesy wymienione w pkt 1 i 2). Syntetycznym ich wyrazem jest cena produkcji², mająca charakter kategorii produkcyjno-redystrybucyjnej.

¹ „Ceny” usług niematerialnych są, moim zdaniem, narzędziem wtórnego podziału dochodu narodowego w sferze jego spożycia. Wprawdzie możliwa i pożyteczna jest tu kalkulacja kosztów, np. służby zdrowia, szkolnictwa, instytucji opieki i kultury, ale niewymierna pozostanie nosicielka owych kosztów – jednostka niematerialnego efektu użytkowego.

² Obejmuje ona koszty produkcji, zysk brutto i inne narzuty. Redystrybucję wartości oznacza tu wyrównywanie stopy zysku mimo różnic w tzw. składzie organicznym kapitału, jednolite stawki ubezpieczeń mimo różnic ryzyka wypadków losowych albo jednolite narzuty

2. Właściwa r.c. Jej klasycznymi przejawami są: odchylenia cen rynkowych w górę i w dół od ceny produkcji, różnicowanie ceny danego towaru ze względu na status producenta bądź nabywcy, przeznaczenie produktu, ceny monopolowe z wysokimi i zróżnicowanymi zyskami, ceny usztywniane mimo trwałego, strukturalnego wzrostu lub obniżenia się kosztów produkcji, antycypowanie bądź nienadążanie cenami za zmianami ich podstaw, jednolitość ceny danego towaru (usługi) mimo istotnych różnic kosztów wywołanych przez odbiorców i żądany przez nich sposób transakcji.

2. KŁOPOTY Z IDENTYFIKACJĄ REDYSTRYBUCJI CENOWEJ

Nominalne wielkości cen, ich relacje i zmiany są w stanie wyrazić tylko to, że jedni płacą więcej lub mniej niż inni za ten sam towar, że przed zmianą cen płacono się mniej lub więcej, że jedne towary są droższe od innych bądź odwrotnie. Jeżeli dana grupa nabywców tego samego towaru płaci w danym miejscu i czasie cenę wyższą bądź niższą niż inna grupa, nie można miarodajnie stwierdzić, że grupa ta przepłaca albo niedopłaca i to nawet w przypadku, gdyby cenę porównawczą nazwać ceną normalną. Wszystkie grupy nabywców, płacące ceny normalne, wyższe i niższe mogą – chociaż w różnym stopniu – przepłacać albo niedopłacać, gdyby odnieść ceny do ich podstawy. Również zmiany ceny danego towaru nie pozwalają jednoznacznie określić charakteru redystrybucji dochodów. Na przykład za podwyżką cen danych towarów mogą się kryć: zarówno rozpoczęcie, jak i likwidacja przepłacania i niedopłacania, pogłębianie lub złagodzenie przepłacania bądź niedopłacania, a to z powodu odmiennego kierunku i nasilenia zmian kosztów produkcji, stosunku cen do podstawy przed i po tych zmianach.

na ochronę środowiska naturalnego mimo odmiennej w przekroju rodzajów produkcji, jej uciążliwości wobec tego środowiska. Znane też są często przypadki redystrybucyjnej kalkulacji kosztów i narzutów akumulacyjnych. Redystrybucyjnie na niekorzyść nabywców działają ceny odkosztowe oparte na kosztach indywidualnych, zawyżonych, liczonych z lekceważeniem społecznej niezbędności nakładów i wyników produkcji, obciążanych indywidualnie obiektywnym i subiektywnym marnotrawstwem pracy i środków produkcji, zawyżoną amortyzacją albo zawyżonymi sztucznie cenami przedmiotów pracy, podwyżkami płac i innych świadczeń nie popartych wzrostem wydajności pracy i efektywności gospodarowania, zawierających wydatki, które powinny obciążać zyski, a nie koszty, np. kary umowne, grzywny, wysokie koszty reklamy itp. Tak bywa w przypadku cen odkosztowych. Natomiast w przypadku cen parametrycznych „fundowanie” zawyżonych, redystrybucyjnych pozycji kosztów musi dokonać się na rachunek jednej z pozycji: zysku brutto, dochodów budżetu, funduszy rozwoju firmy albo dywidendy dla akcjonariuszy. Broniąc dochodów budżetu przed zaniżaniem podstawy opodatkowania, tj. zysku brutto, państwo wydaje przepisy o zasadach ewidencji i rachunkowości, kalkulacji kosztów i szeregu ich składników.

W związku z tym można sformułować dwie tezy wyjściowe:

1) wydobywanie r.c. i szacunek jej kierunków oraz nasilenia stają się możliwe przez odniesienie cen do ich podstawy;

2) syntetycznym wyrazem podstawy cen jest kategoria ceny produkcji.

Nie znikają jednakże kłopoty z identyfikacją r.c., ponieważ pojawia się kwestia składników cen produkcji i oszacowania ich wielkości. Jak wiadomo, występują tu: różne modele tzw. ceny wyjściowej, odmiennie ujmujące koszty produkcji (typowe, gałęziowo przeciętne lub krańcowe) oraz narzuty akumulacyjne, koncepcje marginalistyczne produkcyjności krańcowej czynników produkcji (pracy, ziemi, kapitału), rozmaite ujęcia kosztów krańcowych, koncepcja międzynarodowej wartości towarów, ich cen światowych, koncepcja zysku przeciętnego w sektorze wolnorynkowym jako miary poziomu cen.

Dla złagodzenia kłopotów z jakościową i ilościową określonością r.c. proponuję przyjąć różne, dostosowane do potrzeb i warunków kryteria dyferencjacji poziomu cen różnych (grup towarowych) i tym samym występowania r.c., a mianowicie:

1. Cena światowa danych towarów. W dojrzałej gospodarce rynkowej, przy głębokim międzynarodowym podziale pracy i zaawansowanych procesach integracyjnych dochodzi do umiędzynarodowienia wartości towarów i regulującej roli ich cen światowych. Można je przyjąć za miarę nakładów i wyników produkcji, kryterium ekonomicznie uzasadnionego poziomu cen³. Do rozwiązania byłaby tu sprawa kursów walutowych.

2. Średnia cena wolnorynkowa, dominująca w obrotach danym towarem. Może ona być pożytecznym kryterium r.c. w pozostałych formach obrotu danymi towarami, np. w skupie rynkowym lub kontraktacyjnym, w dostawach obowiązkowych.

3. Nośniki poziomu cen. Różnicowanie ich wielkości wskazywałyby na różnicowanie poziomu cen poszczególnych grup towarowych albo w obrębie danej grupy i świadczyłyby o r.c. Może to być różnicowanie: poziomu kosztów zmiennych, np. zaniżanych lub zawyżanych wskutek pomijania tzw. wywołanych kosztów krańcowych, wrzucanych „do wspólnego worka” kosztów wydziałowych czy ogólnofabrycznych; narzutów kosztów wspólnych (stałych) na różne rodzaje wyrobów, partie ich sprzedaży i grupy nabywców w przedsiębiorstwach wieloproduktowych; stawki zysku brutto w porównaniu z zyskiem przeciętnym w sektorze wolnorynkowym; stawek przedmiotowych

³ Weźmy krajowe rudy żelaza. Jeżeli dotuje się ich ceny zbytu, które są znacznie wyższe od cen światowych, będących podstawą cen sprzedaży dla odbiorców krajowych, to takie rozwiązanie oznacza: (a) brak r.c. wobec odbiorców, (b) r.c. na korzyść producentów, czego wyrazem jest dotacja. Jest to dotowanie nie konsumentów, ale drogiej producentów krajowych. Podobnie w przypadku niektórych płodów rolnych z mało wydajnych gospodarstw krajowych, kiedy r.c. na niekorzyść konsumentów jest utrwalana cłami zaporowymi, kontyngentami importowymi.

obciążeń podatkowych; wielkości pozostałych czynników cenotwórczych (np. stawek celnych, kursów walut, marż handlowych, rabatów itp.).

4. Zróżnicowana cena danego towaru bez uzasadnienia różnicami kosztów produkcji, a oparta na statusie społeczno-ekonomicznym nabywców, różnicach możliwości płatniczych, przeznaczeniu produktu, jego zdolności obciążenia kosztami stałymi, np. usług transportowych.

Związki między redystrybucją finansową (r.f.) a cenową (r.c.) zasługują na osobne potraktowanie. Można tu ograniczyć się do ogólnego stwierdzenia, że mają miejsce powiązania komplementarne i substytucyjne, zjawiska nakładania się i pogłębiania, jak i neutralizacji i łagodzenia r.c. za pomocą narzędzi redystrybucji finansowej. Redystrybucja cenowa może być wynikiem r.f., np. w przypadku cen odkosztowych, narzucanych rynkowi, może też r.c. wykazywać charakter niezależny, określać przedziały dla r.f., np. w przypadku cen parametrycznych, narzucanych przez konkurencję i rynek.

3. PRZESŁANKI REDYSTRYBUCJI CENOWEJ

Możliwości redystrybucji wartości i dochodów tkwią w pieniężnej formie cen i innych wielkości. Przy czym istnieje możliwość nie tylko ilościowej niezgodności formy i treści stosunku płatniczego i wymiennego, ale też niezgodności jakościowej, np. „ceny” usług niematerialnych. Formalne możliwości r.c. ujawniają się swobodnie, oddolnie na wolnym rynku. Przejściowa r.c., zachodząca pod wpływem stosunku podaży i popytu, jest koniecznym współkomponentem procesów alokacyjnych, adaptacyjnych, wiąże się bowiem z niezbędnym układem sygnałów i bodźców w zmianach rozmiarów i struktury podaży. Formalne możliwości r.c. są szeroko i trwale wykorzystywane w regulowanych mechanizmach rynkowych za pomocą cen narzucanych odbiorcom przez jednostki funkcjonujące w sferze produkcji i obrotu, monopole i oligopole zarówno za pomocą cen jednolitych na poziomie wyższym od cen wolnorynkowych, jak i cen zróżnicowanych. Redystrybucja cenowa może być wyrazem konkurencji cenowej i niecenowej oligopolistów, narzędziem aktywnej sprzedaży. Również pośrednie i bezpośrednie regulowanie rynku i cen przez państwo rodzi nieuchronnie r.c. za pomocą urzędowych lub regulowanych cen, urzędowych nośników poziomu cen umownych, cen socjalnych i preferencyjnych, cen drenażowych i prewencyjnych, cen stabilizowanych i sztywnych, jednolitych i zróżnicowanych.

Formułuję tezę, że r.c. jest zjawiskiem obiektywnym i nieuchronnym, powszechnym i masowym, systemowym i właściwym dla każdej gospodarki rynkowej – drobnotowarowej, kapitalistycznej i społecznej – ma miejsce, chociaż w różnym zakresie, formach i z różnym nasileniem oraz trwaniem

– przy każdym układzie sił rynkowych. Nierealne są zatem oczekiwania, że w warunkach gospodarki rynkowej, liberalnej polityki gospodarczej rządów, w warunkach swobodnej przedsiębiorczości i konkurencji ceny zostaną oczyszczone od redystrybucyjnego działania, będą wyrażać ekwiwalentną wymianę, wykazywać wyrównany poziom w przekroju grup towarowych, a nawet w obrębie każdej grupy. Wyróżniam cztery grupy przesłanek r.c.:

1. Przesłanki naturalne, przyrodnicze. Można tu wymienić „ceny” branych do użytkowania darmowych zasobów i sił przyrody, ceny różnicowane według narzuconych przez przyrodę odmian i gatunków produktu, różnicowany poziom cen wyników produkcji sprzężonej z przyczyn naturalnych.

2. Przesłanki techniczno-produkcyjne. Na przykład niepodzielność aparatu produkcyjno-usługowego i skokowe przyrosty produkcji, nieprzechowywalność produktów i usług, sprzężenie produkcji z przyczyn technologicznych.

3. Przesłanki ekonomiczne. Należą do nich: zmiany układu podaży i popytu, monopolistyczna pozycja wytwórcy przy wyraźnie zróżnicowanej elastyczności cenowej popytu na te same bądź zróżnicowane wyroby lub usługi, duży udział kosztów stałych i ekonomiczna bezzasadność obciążenia nimi w średniej wysokości każdego odbiorcy lub każdego produktu (np. w transporcie towarowym), niemożność uzyskania jakimkolwiek poziomem ceny jednolitej: a) pełnego wykorzystania mocy produkcyjno-usługowych, b) sprzedaży całej produkcji, c) jej niezbędnej rentowności.

4. Przesłanki społeczne i polityczne. Mam tu na myśli sprzeczności między nasileniem danej potrzeby i społeczną ważnością jej zaspokajania a brakiem możliwości finansowych u części konsumentów, zewnętrzne, długookresowe, społeczne korzyści lub niekorzyści związane ze spożyciem danych dóbr, względy bezpieczeństwa socjalnego i reprodukcji kwalifikowanej siły roboczej, motywy moralne i światopoglądowe sprawujących władzę sił społecznych, np. koncepcje egalitaryzmu wywodzące się z doktryny socjalistycznej czy ze społecznej doktryny Kościoła katolickiego.

Współczesne gospodarki rynkowe funkcjonują w warunkach mniej lub bardziej opanowanej inflacji znaków pieniądza, procesów przekształcania się znaków pieniądza kredytowego w pieniądze papierowe. Dochodzi zatem do masowej redystrybucji dochodów przy inflacji zasobowej, ukrytej (np. wielorakość cen danych towarów, a więc ceny urzędowe sztywne, ceny komercyjne, wolnorynkowe i czarnorynkowe, wykupywanie i odsprzedaż towarów) i przy inflacji otwartej z trwałym i nieodwracalnym, powszechnym jednokierunkowym, samoreprodukowalnym w spiralach inflacyjnych wzrostem cen. Redystrybucja cenowa rodzi tu zróżnicowany wzrost cen w przekroju grup towarowych, układu sił rynkowych, form rynku, zakresu i metod ingerencji państwa, niejednakowych możliwości tzw. cenowego podaj dalej, tj. antycypowanego bądź opóźnionego przenoszenia wzrostu cen zakupu, kosztów na ceny zbytu, nie mówiąc już o odraczanych, niepełnych i róż-

nicowanych procesach rekompensat, waloryzacji i parytetyzacji oraz indeksacji dochodów i zasobów pieniężnych.

Spółeczna gospodarka rynkowa (SGR) łączy ze sobą rozwinięte rynki towarowe, pieniężne, walutowe, kapitałowe i siły roboczej, przedsiębiorczość nastawioną na sukcesy finansowe i opartą na konkurencji oraz strukturalny interwencjonizm państwowy nastawiony na bezpieczeństwo socjalne, sprawiedliwość społeczną i równe szanse oraz zapewniający ogólne funkcjonowanie rynku i konkurencji. Widzę w związku z tym dwa źródła r.c.: (1) prawidłowości kształtowania się cen rynkowych w sektorach wolnej konkurencji, monopoli i oligopoli; każdy z sektorów odznacza się „własną” specjalnością w zakresie r.c.: wahania cen wolnorynkowych, różnicowanie wysokiego poziomu cen monopolowych, różnicowanie produktu i na tej podstawie poziomu cen, oraz (2) regulowanie cen przez państwo, przy czym typowym narzędziem może tu być różnicowanie stawek przedmiotowych podatków, zwolnienia od nich, a nawet dotacje przedmiotowe.

Typowe dla współczesnego przemysłu jest łączenie w jednym przedsiębiorstwie produkcji różnych wyrobów oraz różnicowanie – poziome, pionowe i innowacyjne – każdego z nich, przy stałych procesach wymiany, wzbogacania i unowocześniania oferty sortymentowej z uprawianiem aktywnej polityki podażyowo-cenowej traktującej produkt jako zmienną decyzyjną. Pojawiają się możliwości r.c. za pomocą różnicowania „rozrzutu” kosztów stałych, wspólnych oraz stawek zysku. Dochodzi często do tzw. redystrybucji wewnętrznej, kiedy wyższy narzut kosztów stałych i zysku w cenach jednych wyrobów „samofinansuje” niższy poziom cen innych wyrobów, ich odmian czy podgrup asortymentowych.

Redystrybucja cenowa odbywa się także w obrębie takich organizmów gospodarczych, jak kombinaty, koncerny, powiązane ze sobą kapitałowo przedsiębiorstwa „matka” i „córkę”, międzynarodowe korporacje, przedsiębiorstwa-konglomeraty, obejmujące wielce zróżnicowaną działalność i produkcję. Szczególnymi narzędziami redystrybucji są tu odrębne ceny dla „swoich” i dla „obcych”, indywidualne, grupowe, zagłębiowe ceny rozliczeniowe, ceny transferowe przemieszczające i centralizujące zyski w przekrojach produktowych, rodzajów działalności, wybranych przedsiębiorstw i na szczeblu centrali koncernu.

Dochodzi wreszcie międzynarodowy przekrój r.c., której narzędziami poza wspomnianymi cenami transferowymi międzynarodowych korporacji są ceny dumpingowe w handlu zagranicznym, korzystne lub niekorzystne dla gospodarki narodowej *terms of trade*, nad- i podwartościowość kursu waluty krajowej.

W warunkach SGR występują zatem rozmaite przesłanki, różne typy i rodzaje r.c. Stanowi ona wyraz osiągania różnych celów za pomocą aktywnej polityki podażyowo-cenowej przedsiębiorstw, jak też realizacji

społecznie aprobowanych preferencji państwa w zakresie struktury spożycia, podziału dochodów realnych i sposobów zaspokojenia potrzeb. Klasyfikacja zjawiska według teoretycznie i praktycznie użytecznych kryteriów przekracza już ramy tego artykułu.

4. REDYSTRYBUCJA CENOWA W SFERZE USŁUG SPOŁECZNYCH

W przypadku wprowadzenia „cen”, opłat za usługi społeczne w takich przykładowo dziedzinach, jak: ochrona zdrowia, oświata, opieka nad dzieckiem i osobami starymi, usługi kulturalne, nieuchronnie pojawiają się cztery problemy do rozwiązania: (1) czy ma to być odpłatność całkowita czy częściowa; (2) w przypadku odpłatności częściowej, jaka ma być jej głębokość, zakres przedmiotowy i podmiotowy; (3) czy ma to być odpłatność jednolita czy zróżnicowana, a w przypadku tej ostatniej, jakie stosować kryteria dyferencjacji „cen” (opłat); (4) czy i jaki ma być podmiotowy i przedmiotowy zakres bezpłatności usług/świadczeń.

W rozwiązywaniu tych problemów proponuje kierować się następującymi zasadami:

1. Zasada odpłatności częściowej. Oznacza ona zewnętrzne dofinansowanie usługodawców (lub usługobiorców), np. przez państwo, instytucje społeczne, ubezpieczeń, pracodawców, instytucje charytatywne itd.

2. Zasada obiektywizowanej odpłatności częściowej. Do dyspozycji stoją tu takie wielkości, jak: koszty zmienne, koszty całkowite, minimalna cena świadczeniodawcy (koszty całkowite plus minimalny zysk), zwolnienie od obowiązujących podatków przedmiotowych.

3. Zasada odpłatności zróżnicowanej w przekroju przedmiotowym. Na przykład w przekroju typowych i komfortowych warunków świadczenia usług, udostępniania dóbr pochodzenia krajowego i zagranicznego.

4. Zasad zróżnicowanej podmiotowo odpłatności. Właściwym tu kryterium są możliwości płatnicze usługobiorców, wyrażane w wariancie optymalnym wielkością dochodu na głowę rodziny, w wariancie suboptymalnym wielkością dochodu, płacy głównego żywiciela rodziny, a gdy oba warianty nie są możliwe, w stosowaniu uciążliwe i kosztowne przyjmuje się status usługobiorców, a więc: emeryci i renciści, młodzież ucząca się, nieletni, osadnicy, pogorzelcy, osoby powyżej 75 lat itd.

5. Zasada docelowej, podmiotowo adresowanej i przedmiotowo ograniczonej bezpłatności. Na przykład bezpłatne usługi komunikacyjne dla dzieci do lat czterech w towarzystwie dorosłych, bezpłatność obowiązkowych szczepień.

6. Zasada pełnej odpłatności ograniczonej przedmiotowo (np. za ponadstandardowe warunki korzystania z usług, zagraniczne odpowiedniki leków wytwarzanych w kraju oraz podmiotowo (np. usługi dla cudzoziemców).

7. Zasada dyferencjacji produktów i usług, warunków ich świadczeń i na tej podstawie zróżnicowania poziomu opłat. Dyferencjację danej usługi i warunków jej udzielania, by różnicować poziom odpłatności należałoby wprowadzić wszędzie tam, gdzie umożliwiają to czynniki naturalne (np. położenia, klimatu) i techniczno-usługowe (np. różnice jakości dóbr i usług, warunków ich udzielania), a czynniki ekonomiczne (np. wysoki udział kosztów stałych) i społeczne (np. znaczne różnice dochodów usługobiorców) tego żądają. Celowe mogą być odrębne dopłaty za dodatkowe, fakultatywne, przyznawane na życzenie usługobiorcy, jakościowo lepsze usługi, udostępniane dobra lub warunki (np. lepsze wyżywienie czy osobne, lepiej wyposażone pokoje w szpitalach bądź w domach opieki).

8. Zasada cen (opłat) równowagi podaży usług i zapotrzebowania na nie, osiąganey głównie za pomocą rozwiązań podażyowych, jak inwestycje i rozbudowa mocy usługowych, zmiany strukturalne i systemowe, doskonalenie wyposażenia, kadr i organizacji usług. Stosowane tu bezpośrednie mechanizmy alokacyjne znajdują się pod nadzorem społecznym, opierają się na merytorycznych kryteriach dóbr i usług, zdobyczach nauki i techniki, doświadczeniach własnych i zagranicznych.

5. TENDENCJE I KONTRTENDENCJE W ZAKRESIE REDYSTRYBUCJI CENOWEJ

W warunkach transformacji systemowej od gospodarki realnego socjalizmu do społecznej gospodarki rynkowej oraz umacniania się jej obu członów będą torować sobie drogę w zakresie r.c. określone tendencje i kontrtendencje.

Z jednej strony trzeba liczyć się z tendencją do odradzania się i utrwalania r.c. Będzie ona rezultatem: swobodnych wahań cen wolnorynkowych, cen umownych, dyktowanych przez zmiany warunków rynkowych, cen monopolowych, konkurencji cenowej i niecenowej oligopolistów, indywidualnie lub kolektywnie stosowanej dyskryminacji cen, antycypowanych lub opóźnionych zmian cen na tle „podskórnego” wzrostu bądź spadku wielkości ceny produkcji albo na tle inflacyjnej erozji siły nabywczej pieniądza, wreszcie różnicowania (się) nośników poziomu cen.

Z drugiej strony będą występować kontrtendencje do ograniczania zakresu i łagodzenia stopnia r.c. w postaci tendencji do jednolitej ceny danego towaru pod wpływem konkurencji wewnątrzgałęziowej, przetargowej i negocjacyjnej, elastyczności krótko- i długookresowej struktury produkcji,

swobody przepływów kapitału i siły roboczej, co prowadzi do zbliżenia cen do ich podstawy.

Szerokie urynkowienie stosunków wymiany produktów i usług, pieniądza i walut obcych, kapitałów i siły roboczej, liberalizacja kształtowania cen będą wyzwalać r.c. typu rynkowego pod wpływem czynnika rzadkości i stałych zmian relacji podaży i popytu. Czas trwania tej r.c. z jej zyskami dodatkowymi i względnymi stratami może ulec skracaniu, a to dzięki rozwojowi czynników elastyczności rozmiarów oraz struktury produkcji i podaży, importu i eksportu, upowszechniania się nowych metod wytwarzania i nowych produktów, a więc czynników przyspieszania procesów adaptacyjnych, alokacyjnych i innowacyjnych.

Jednocześnie trzeba też liczyć się z tendencją do nadużywania możliwości trwałej r.c. przez monopole i porozumienia oligopolistów w postaci: dyskryminacji cenowej, usztywniania cen mimo strukturalnej obniżki kosztów wytwarzania, działania efektu transmisji (monopolu skupu lub przetwórstwa surowców rolnych), tajnych zmian cen i ukrytej ich dyferencjacji, sztywności cen według zasady „sam żyj i daj żyć drugiemu”, narzucania przywództwa cenowego, wyręczania sygnałów cenowych przez takie sygnały, jak stan remanentów, szybkość obrotu i portfel zamówień, wojny cenowej przeciwko outsiderom, konkurencji niecenowej z różnicowaniem poziomu cen w przekroju odmian i wariantów produktów oraz narzucanego okresu ich rynkowego bytu, różnicowania ceny łącznej (cena podstawowa z dopłatami i rabatami), jednostkowego kosztu zakupu (różnice w absorpcji kosztów transportu i dostaw), kosztu użytkowania dóbr trwałego użytku (dyferencjacja warunków gwarancji i serwisu), różnicowanie poziomu cen przez *multiple-product-firm* oraz w organizacjach gospodarczych krajowych i międzynarodowych. W każdej społecznej gospodarce rynkowej wydawane są więc ustawy antymonopolowe, antydyskryminacyjne, o nieuczciwej konkurencji czy o zyskach nieprawidłowych.

Utrzymywać się będzie potrzeba wykorzystywania r.c. w polityce gospodarczej i społecznej państwa – władz centralnych i terenowych, przy czym zarówno r.c. typu socjalnego i preferencyjnego, jak i r.c. typu fiskalnego, drenażowego i przewencyjnego, kiedy osiągnięcie celów ekonomicznych lub społecznych okazuje się tańsze i bardziej skuteczne niż za pomocą np. progresywnego podatku dochodowego z powodu specyficznych warunków produkcji, wymiany i spożycia danych dóbr i usług, tradycji i nawyków społecznych, możliwości ukrywania dochodów lub zysków i działania tzw. monopolii społecznych. Znane są tu argumenty przeciwników antybodźcowego, progresywnego podatku dochodowego, wskazujących, że przedmiotowe opodatkowanie według różnych stawek oznacza „cichy i spokojny”, bieżący i stały, masowy i obfity, prostszy, mniej kosztowny i konfliktowy, „osłodzony” jakościowymi właściwościami produktów i usług, dopływ środków do budżetu.

Należy oczekiwać stałego procesu racjonalizacji r.c. typu socjalnego pod względem: zakresu przedmiotowego (np. ekonomizacja poziomu cen i zastąpienie cen socjalnych przez bezpośrednie dotowanie konsumentów drogą refundacji całości lub części wydatków przez zasiłki społeczne, ubezpieczenia), zakresu podmiotowego (np. miejsce jednolicie niskich anonimowo działających cen zajmują niskie ceny adresowane dla węższych, słabych ekonomicznie grup ludności), głębokości (np. przyjmuje się za granicę socjalnej ceny zwolnienie danej grupy dóbr lub usług od podatków albo od podatków i części kosztów stałych), zakresu bezpłatności, obiektywizacji i proefektywnościowego działania dotacji przedmiotowych (np. stawki jednolite, kwotowe, obiektywizowane, względnie stabilne i aktualizowane, etapowo zmniejszane), stosowania tzw. redystrybucji wewnętrznej (w obrębie danej grupy dóbr i usług zróżnicowanej poziomo – pionowo i innowacyjnie) oraz mechanizmu działania (nadzór społeczny, okresowa weryfikacja i rezygnowanie z konkretnych rozwiązań r.c.). Ważna i społecznie odpowiedzialna pozostaje problematyka r.c. w sferze usług społecznych, zwłaszcza w dziedzinie ochrony zdrowia, wychowania i kształcenia dzieci, zabezpieczenia społecznego i kultury, w związku z wprowadzeniem rachunku kosztów i odpłatności, składników procesów prywatyzacji i ekonomizacji działalności instytucji i ośrodków świadczenia usług, przeobrażeń organizacyjnych i strukturalnych, „oczyszczania” przedsiębiorstw ze świadczeń bytowo-socjalnych i ich finansowania.